

ЛІТЕРАТУРА

- Бех, 2003* – Бех І. Д. Виховання особистості : У 2 кн. Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади : наук. видання. Київ : Либідь, 2003. 280 с.
- Братченко, 1997* – Братченко С. Л. Межличностный диалог и его основные атрибуты. *Психология с человеческим лицом: гуманистическая перспектива в постсоветской психологии* / под ред. Д. А. Леонтьева, В. Г. Щур. Москва : Смысл, 1997. С. 201–222.
- Ленгле, 2004* – Ленгле А. Жизнь, наполненная смыслом. Прикладная логотерапия. Москва : Генезис, 2004. 128 с.
- Радчук, 2014* – Радчук Г. К. Аксиопсихология вищої школи. Монографія. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. 380 с.
- Роджерс, 2000* – Роджерс Карл. Творчество как усиление себя. *Гуманистическая и трансперсональная психология. Хрестоматия* / сост. К. В. Сельченко. Москва : Харвест, АСТ, 2000. С. 296–306.

REFERENCES

- Bekh, 2003* – Bekh I. D. Vykhovannia osobystosti : U 2 kn. Kn. 1 : Osobystisno oriientovanyi pidkhid: teoretyko-tekhnologichni zasady : nauk. vydannia. Kyiv : Lybid, 2003. 280 s.
- Bratchenko, 1997* – Bratchenko S. L. Mezhlchnostnyy dialog i ego osnovnyye atributy. *Psikhologiya s chelovecheskim litsom: gumanisticheskaya perspektiva v postsovetsoj psikhologii* / pod red. D. A. Leontyeva, V. G. Shchur. Moskva : Smysl, 1997. S. 201–222.
- Lengle, 2004* – Lengle A. Zhizn, napolnennaya smyslom. Prikladnaya logoterapiya. Moskva : Genezis, 2004. 128 s.
- Radchuk, 2014* – Radchuk H. K. Aksiopsykholohiia vyshchoi shkoly. Monohrafiia. Ternopil : TNPU im. V. Hnatiuka, 2014. 380 s.
- Rodzher, 2000* – Rodzher Karl. Tvorchestvo kak usileniye sebya. *Gumanisticheskaya i transpersonalnaya psikhologiya. Khrestomatiya* / sost. K. V. Selchenyuk. Moskva : Kharvest, AST, 2000. S. 296–306.

УДК 159.9 : 316.6 – 053.6

DOI 10.31470/2308-5126-2019-43-1-130-142

Віктор Сіткар,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології
розвитку та консультування
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Viktor Sitkar,
PhD in Psychology,
Associate Professor
of the Department of Developmental
Psychology and Counselling of
Ternopil Volodymyr Hnatiuk
National Pedagogical University

E-mail: sitkarv@gmail.com

ORCID 0000-0003-0465-2973

**ТЕОРЕТИЧНИЙ КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ КОНСТРУКТ
УКРАЇНСЬКОЇ ДИТЯЧОЇ СУБКУЛЬТУРИ**

У статті представлено теоретичний конструкт розробленої соціально-психологічної концепції української дитячої субкультури. Наголошено, що композиційно висвітлення цієї концепції, як системи наукових знань і як форми подання результатів досліджень, повинно включати такі розділи: 1) вихідні світоглядні методологем (загальні положення); 2) понятійно-категоріальний апарат; 3) концептуальні методологем (теоретико-методологічні підстави); 4) концептуальне ядро (дослідницькі принципи); 5) основні змістові смисли (змістовно-сміслові наповнення); 6) психо-соціо-культурні умови ефективного функціонування і розвитку дитячої субкультури; 7) верифікацію. Розглянуто взаємозв'язок різних рівнів методології з деякими

аспектами дитячої субкультури. Зазначено, що серед рівнів методології найвищий рівень займає філософська методологія науки, яка виконує інтегративну функцію в пізнанні того чи іншого явища, узагальнюючи роз'єднані точки зору. Закцентовано, що в межах конкретного дослідження всі рівні методології тісно переплітаються, хоча кожен з них має свої функції, при цьому філософський рівень виступає як змістова підстава будь-якого методологічного знання; рівні методології задають логіку предмету дослідження, постановці завдань, аналізу та уточненню понять, розробці загальних і конкретних методичних принципів та процедур. Зазначено, що сьогодні спостерігається деяка розмежованість двох векторів розвитку в субкультурному полі України – «соціально-орієнтованого» та «національно-орієнтованого». Зроблено висновок, що запропонований узагальнений теоретичний концептуальний конструкт дитячої субкультури, за умови достатнього емпіричного наповнення кожного його розділу, дозволить поповнити банк наукових даних з проблеми української дитячої субкультури, яка має свої ментальні, регіональні, вікові й поліетнічні особливості та сприятиме створенню «дитячої субкультурної карти України».

Ключові слова: діти, субкультура, дитяча субкультура, методологеми, соціально-психологічна концепція, субкультурна карта України.

The article presents the theoretical construct of the developed social and psychological concept of the Ukrainian children's subculture. It is stressed, that in terms of composition this concept, as a system of scientific knowledge and form of presentation of research results, should be highlighted with regard to the following sections: basic ideological methodologies (general provisions); conceptual and categorical apparatus; conceptual methodologies (theoretical and methodological grounds); conceptual core (research principles); main content meaning (content and semantic content); psychosocio-cultural conditions for the effective functioning and development of children's subculture; verification. Interaction of various levels of methodology with certain aspects of children's subculture has been considered in this research. Among the level of methodology the highest level is maintained by the philosophical methodology of science, which performs an integrative function in cognition of a phenomenon, summing up the dissected points of view. It is emphasized that within the limits of a study all levels of methodology are closely intertwined, although each of them has its own function, whereas the philosophical level acts as the substantive basis of methodological knowledge. Levels of methodology set the logic of the subject of research, formulation of tasks, analysis and clarification of concepts, the development of general and specific methodological principles and procedures. Nowadays there is a certain delineation of two vectors of development in the subculture sphere of Ukraine – «socially oriented» and «nationally oriented». The suggested in this research theoretical conceptual construct of the children's subculture with sufficient empirical content of each section will allow to enrich the scientific data bank on the problem of the Ukrainian children's subculture, which has its own mental, regional, age and multi-ethnic peculiarities, and contribute to the creation of «children's subcultural map of Ukraine».

Keywords: children, subculture, children's subculture, methodology, socio-psychological concept, subcultural map of Ukraine.

Постановка проблеми. Актуалізація уваги до проблеми формування та функціонування субкультури дитинства в сучасному світі зумовлена пошуком ресурсів оптимальної взаємодії дитини і соціуму. Досліджувана субкультура дітей є складовою загальної культури суспільства, яка реалізує потреби, що відповідають психологічним та соціальним рівням розвитку дитини, стверджуючи специфічність її ціннісних орієнтацій і способу життя в соціумі.

Розглядаючи сучасні тенденції наукового осмислення дитинства, зазначимо, що нині традиційний підхід до нього, як періоду підготовки до соціокультурного життя дорослого, доповнюється виміром його як відносно автономного суб'єкта свого соціокультурного буття. Саме в

Psychology

контексті сучасних культурних трансформацій, потрібно визначати та розглядати нові характеристики Дитинства як суб'єкта стосунків сучасного суспільства, і як суб'єкта соціокультурного процесу в цілому. На думку В. Татенка [Татенко, 2017: с. 34], проблему людини як суб'єкта можна досліджувати з позицій функціонального, інструментального підходів, а можна (і слід) також з огляду на ті цінності й смисли, якими вона керується при виборі, творенні та реалізації своїх життєвих проєктів. У цьому плані спеціальний науковий інтерес становить розробка *холістичного суб'єктно-ціннісного підходу* до вивчення психічних феноменів, здійснена З. Карпенко [Карпенко, 2006: с. 159]. На її думку, ідея «авторства суб'єкта в породженні і трансформації психічного в принципі може стати об'єднавчою платформою для синтезування ціннісних проєкцій буття людини [Карпенко, 1998: с. 3-4]. Звідси обґрунтовується концепт «інтегральної суб'єктності», що відображає картографію суб'єктного буття людини в різних іпостасях її життєздійснення: індивіда, власне суб'єкта, особистості, індивідуальності, універсальності – як суб'єкта віри і носія загальнолюдських цінностей, що перебувають на різних рівнях трансцендування і різних секторах реалізації суб'єктних інтенцій (пізнання, в т. ч. самопізнання, спілкування, практично-перетворювальна (трудова) діяльність, культуротворчість) [Карпенко, 2006].

Звідси, дитинство потрібно розуміти як складний соціально-психологічний, культурний, історичний феномен, який характеризує один з етапів становлення особистості. Воно є структурним елементом культури, має свою субкультуру і виконує специфічні функції, що забезпечують його існування та відтворення в системі взаємодії з іншими соціальними інститутами, практиками, процесами, суб'єктами яких є діти і дорослі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку фахівців, соціальна ситуація розвитку дитини на початку третього тисячоліття вимагає концентрації зусиль усіх відповідальних за її нормалізацію сил: дослідників дитинства й практиків різних орієнтацій, особливо дитячих соціальних психологів та педагогів, професійних вихователів і батьків тощо. При цьому аналіз результатів філософських, психологічних, соціально-психологічних, соціологічних, педагогічних, соціально-педагогічних, культурологічних досліджень свідчить про зростаючий інтерес учених до проблеми соціалізації дітей у просторі *дитячої субкультури* (Ю. Богинська, О. Караман, О. Кононко, С. Курінна, І. Печенко, Р. Пріма та ін.). Проте, аналіз різних концепцій та напрямів наукового вивчення соціального розвитку дітей дає підставу стверджувати, що вимагають подальшого дослідження зв'язки, закономірності, взаємозалежності процесу соціалізації, зокрема, дітей 6-7 років, недостатньо визначено умови успішного його перебігу в рамках дитячої субкультури.

У концепції *цілісного розвитку особистості дошкільника* (А. Петровський, І. Лернер та ін.) зазначається, що важливого значення

набуває позиція взаємодії дорослого і дитини («над», «поруч» або «під»). Розвиваючи цю ідею, вчені (Т. Піроженко, С. Ладивір, К. Карасьова) акцентують увагу на такому аспекті, як орієнтація дорослого на цінності і норми самих дітей, що надає дитинству ціннісного статусу, обґрунтовує пласт «значущості» з опорою на дитячу субкультуру, яка маловідома дорослим.

Спеціальний інтерес представляють *концепції еволюції дитинства* (Л. Демоз, М. Мід, Б. Малиновський, Є. Куруленко). *Концепція М. Мід* ґрунтується на виділенні трьох форм культури, в основі яких лежить характер стосунків між поколіннями і темп суспільного розвитку. Серед згаданих форм: *постфігуративна* культура, в якій діти вчаться головним чином у своїх предків; *кофігуративна*, в якій і діти, і дорослі вчаться, насамперед, у рівних, однолітків; *префігуративна*, в якій дорослі вчаться також у своїх дітей.

Важливе місце в низці *еволюціоністських теорій* посідають концепції трансформації дитинства в сучасному суспільстві. Зокрема, С. Щеглова, аналізуючи методики вивчення дитинства, пропонує наступну *типологію концепцій*, які відображають зміни змісту дитинства на межі ХХ-ХХІ ст.: 1) *концепція кризи дитинства* (розроблена В. Поліщуком (2016), автор якої обґрунтував ідею про сучасну кризу дитинства, коли розходяться нерозривні у попередні епохи процеси дорослішання й освоєння культури; 2) *концепція індивідуалізації та дестандартизації дитячої біографії* (розроблена П. Брюхнером), в якій осмислюється зсув раніше єдиних біографічних пунктів; 3) *концепція емансипації дитинства* (У. Бек і Х. Попітц), в якій увага акцентується на набутті сучасною дитиною все більш значущого місця в родині, навчальних закладах і взагалі у суспільстві; 4) *концепція розриву між раннім і пізнім дитинством* (Л. Розенмайер), в якій осмислюється поступове поглиблення розриву між раннім дитинством, яке ще зберігає свою сутність, і підлітковим періодом, який повністю зазнав індивідуалізації; 5) *концепція зникнення дитинства* (Н. Постман, Х. Хенгст, М. Віннс та ін.), яка спирається на факти зростання поінформованості дітей в питаннях сексу, смерті, хвороб, грошей тощо; 6) *концепція «злиття дитинства й дорослого світу»* (Д. Ріхтер), в якій наголошується, що сьогодні слід говорити не про зникнення дитинства, а про тенденцію стирання меж між дитинством і дорослістю. Прояви цієї тенденції помітні у динаміці зростання подібності дітей і дорослих щодо одягу, моди тощо [Загарницька, 2011: с. 231-232].

Крім того виявлено ще й інші *концептуальні підходи до дослідження дитинства*, зокрема: 1) дитинство як період присвоєння багатств родової культури (А. Богуш, Л. Варяниця); 2) дитинство як період становлення соціальних стосунків і досвіду взаємодії з навколишнім світом (Ш. Амонашвілі, Н. Гавриш, Г. Мироненко); 3) дитинство як період культурозасвоєння та культуротворення, результатом якого буде явище *дитячої субкультури* (І. Зязюн, В. Радзівський, Я. Левчук та ін.);

Psychology

4) дитинство заради вираження, усвідомлення та закріплення почуттів (В. Зеньковський).

Спираючись на концепцію французького культуролога К. Крюбельє, можна виділити такі *особливості власне дитячої субкультури*: 1) опозиція до світу дорослих та бажання жити таємно від них; 2) наявність особливого секретного коду; 3) принцип територіальної автономії кожної групи і гостре внутрішнє суперництво та боротьба; 4) статева сегрегація; 5) наявність власної мови (жаргону), а також ритуалів, ігор тощо.

У базовому *компоненті дошкільної освіти* України зазначено, що одним з основних завдань національної системи дошкільної освіти є: підтримка *дитячої субкультури*, збагачення дитячих видів діяльності, сприяння вільному й конструктивному розгортанню дошкільниками свого особистісного буття [*Базовий компонент...*, 2012: с. 4]. Цим пояснюється актуальність і необхідність дослідження цього феномену.

Як свідчить проведений аналіз, кожен розробник або прихильник тієї чи іншої концепції характеризують дитинство і дитячу субкультуру відповідно до своїх дослідницьких інтересів, хоча у цих інтерпретаціях є і чимало спільного, зокрема те, що дитяча субкультура розглядається як особливий соціально-психологічний простір. Занурюючись в нього, дитина набуває соціальну компетентність. Цей простір оберігає її від несприятливих впливів культури дорослих, він же утворює «експериментальний майданчик» для «апробування» дитиною себе, уточнення меж своїх можливостей.

Проте на сьогодні, в українській соціальній психології, ще не розроблено цілісної концепції дитячої субкультури, яка б найбільш повно пояснювала цей феномен, дозволяла краще його зрозуміти, оптимізувати ставлення до неї соціуму й дозволяла прогнозувати розвиток та соціально-психологічні прояви дитячої субкультури в епоху глобалізації, а також самоактуалізацію, саморозвиток та самоздійснення особистості дитини в сучасному світі.

Соціально-психологічна концепція української дитячої субкультури має потенційні можливості для свого розвитку, які визначаються, по-перше, тими внутрішніми проблемами, які залишились наразі невирішеними, але є досить актуальними для соціально-психологічної науки і практики, по-друге, отриманням додаткових даних про особливості досліджуваного феномену (виявлення нових закономірностей, принципів, психо-соціо-культурних умов ефективного функціонування, побудова більш адекватних методик оцінювання ефективності тощо), і по-третє, розширення галузі практичного застосування запропонованої концепції.

Формулювання цілей статті. Відтак, все вищесказане і спонукало нас до розробки теоретичного концептуального конструкту української дитячої субкультури.

Виклад основного матеріалу. Концепція (від лат. *conceptio* – сприйняття) – це система поглядів на певне явище; спосіб розуміння якихось явищ (наприклад, концепція вченого), основна думка чого-небудь (наприклад, концепція твору, ідея будь-якої теорії [Новий словник..., 2008: с. 322].

Головне призначення концепції полягає в інтеграції певного масиву знання, у прагненні застосовувати його для пояснення, пошуку закономірностей. Проходячи через горнило перевірки фактами, концепція уточнюється як за змістом, так і з погляду її пізнавальних меж. При цьому вона може й не витримати випробування практикою і бути знехтуваною. Особливо часто це відбувається на тих етапах розвитку науки, коли потреба у поясненні об'єктів зумовлює виникнення безлічі концептуальних підходів, які інтегрують знання і дають більш-менш коректні пояснення [Сурмін, 2006: с. 38].

Соціально-психологічна концепція, як результат наукового дослідження, має забезпечити ефективне оперування соціально-психологічним феноменом, який вивчається, в умовах сучасного становлення людини. Звідси витікає загальне функціональне призначення соціально-психологічної концепції для теорії соціальної психології та соціальної роботи:

- синтезувати окремі знання в єдину логічну систему;
- пояснити суттєві характеристики, зв'язки, закономірності виникнення та розвитку досліджуваного явища;
- представити методологію його дослідження;
- передбачити перспективи його розвитку і розкрити особливості факторів об'єктивної реальності, що пов'язані з ним;
- представити практичний апарат для ефективного оперування з досліджуваним явищем.

Концепція дослідження – система вихідних теоретичних положень, яка є основою дослідницького пошуку. У процесі наукового пошуку прийняті вихідні положення перевіряють, розвивають, коригують, за необхідності – відкидають (зміна або модернізація концепції) [Мироненко, 2015].

Динаміка формування соціально-психологічної концепції відображена нами на рис. 1.

Передумови становлення проблеми

Рис. 1. Динаміка формування соціально-психологічної концепції.

Враховуючи вищезазначену специфіку, на нашу думку, композиційно висвітлення цієї концепції, як системи наукових знань і як форми подання результатів досліджень, повинно включати такі розділи:

- 1) Вихідні світоглядні методологеми (загальні положення);
- 2) Понятійно-категоріальний апарат;

- 3) Концептуальні методологеми (теоретико-методологічні підстави);
- 4) Концептуальне ядро (дослідницькі принципи);
- 5) Основні змістові смисли (змістовно-сміслове наповнення);
- 6) Психо-соціо-культурні умови ефективного функціонування і розвитку дитячої субкультури;
- 7) Верифікація.

Схематично взаємозв'язок і поєднання цих основних розділів соціально-психологічної концепції відображено на рис. 2.

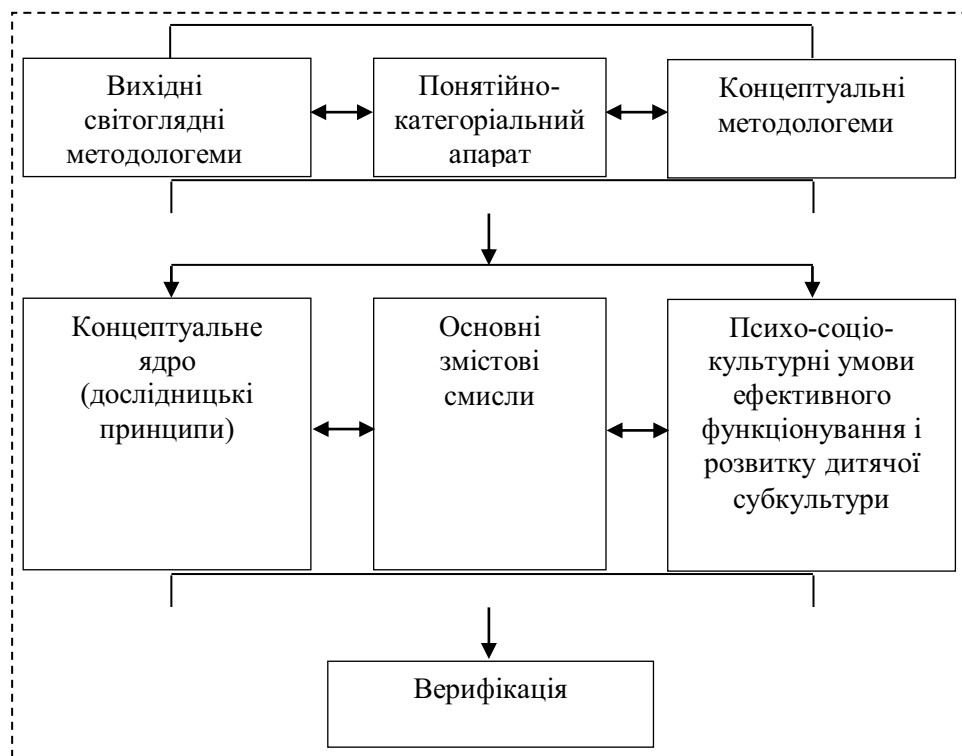

Рис. 2. Узагальнений теоретичний концептуальний конструкт дитячої субкультури.

Перших три розділи об'єднано в окрему групу тому, що їх наповнення значною мірою визначається вибором дослідника, його уявленнями про призначення і роль розроблюваної концепції, ціннісними орієнтаціями та досвідом проведення емпіричних досліджень. Наповнення наступних трьох розділів зумовлюється узагальненнями та висновками, які отримано дослідником в процесі роботи над концепцією, вони логічно пов'язані з першою групою і обґрунтовано виходять з них. Розділ «верифікація» має самостійний статус, принципово інше призначення та

Psychology

зміст, і пов'язаний з наданням можливостей перевірки висунутих в кожному з розділів висновків.

Розроблений і запропонований нами узагальнений теоретичний концептуальний конструкт української дитячої субкультури дозволяє виявити соціально-психологічні закономірності міжособистісних ставлень до однолітків в групах старшого дошкільного – молодшого шкільного віку в залежності від умов спільної діяльності, типів санкціонування та індивідуальних особливостей дітей. Нижче, наведемо детальніший опис конструкту соціально-психологічної концепції, як системи наукових знань і як форми представлення результатів досліджень.

Вихідні світоглядні методологем: 1. Варіативність, несхожість, самотність змісту дитячої субкультури забезпечує, з одного боку, орієнтацію на втрачені, забуті форми людської культури, а з іншого – прогнозування нових шляхів її розвитку. 2. Картина світу дітей включає в себе набір норм, цінностей, спосіб життя, менталітет, соціальну комунікацію, соціальне проектування і є частиною їх субкультури, яка взаємопов'язана з образом «Я» дітей. 3. Вивчення особливостей соціогенезу дітей на різних етапах розвитку (онтогенезу) призводить до виділення особливих «наскрізних» явищ психічного життя дитини – соціогенетичних інваріантів, які зберігають свою незмінність протягом тривалого історичного періоду і передаються від покоління до покоління. 4. Засвоєння всього багатства культури та субкультури відбувається через зону найближчого розвитку (ЗНР за Л. Виготським), завдяки механізму інтеріоризації, при домінуючій ролі дорослого. А оволодіння змістом дитячої субкультури здійснюється через зону варіативного розвитку (ЗВР), при визначальній ролі однолітків, дитячого співтовариства. Тому, із ЗНР виростає культурно бажана стратегія поведінки дитини, а ЗВР надає інші форми розвитку і поведінки, ніби «про запас». 5. Дитяча субкультура є складовою культури суспільства та соціокультурного конструювання аксіогенезу особистості через механізми соціалізації та інкультурації, регулювання відносин та соціокультурної комунікації.

Понятійно-категоріальний апарат: дитинство, вік, дитяча картина світу, культура, інкультурація, соціогенез, соціалізація, дитяча субкультура, спонтанно самоорганізована система, ідентифікація, спільна діяльність, стосунки, цінності, суб'єктність, субкультурна особистість, «homo subculturatus» тощо.

Концептуальні методологем (Теоретико-методологічні засади): загальнонаукові підходи: системний, синергетичний, діяльнісний, інформаційний, квазіметричний; конкретно-наукові підходи: особистісно-орієнтований, диференційований, технологічний, аксіологічний, культурологічний, інтегральний, партисипативний, суб'єктно-вчинковий, тропічний, генетичний, екологічний, епідемологічний, когнітивний.

Концептуальне ядро (закономірності, принципи): принцип розвитку, принцип соціальної зумовленості; *закономірності:* соціальна

ситуація розвитку, соціогенез, зона варіативного розвитку (за Л. Виготським), паралелограм генезису опосередкування, статева диференціація, ідентифікація тощо.

Основні змістові-сенси включають в себе: 1) розробку структурно-функціональної моделі досліджуваного аспекту (схеми, зокрема: а) перетворення культури та дитячої субкультури у вимірювальний конструкт; б) зміст дитячої субкультури, в) складові та ознаки дитячої субкультури тощо); 2) модель інтегративного синтезу: а) біоекологічна модель соціалізації У. Бронфенбреннера, яка доповнена нами; б) схема загального масиву культури та дитячої субкультури тощо; та психосоціокультурні умови ефективного функціонування й розвитку дитячої субкультури: а) соціально-психологічна модель структури картини світу дитини у взаємозв'язку з системою цінностей в образі «Я» дітей; б) модель соціально-психологічної та педагогічної інтерналізації субкультури як специфічного соціально-ціннісного та особистісного досвіду дитини в процесі соціогенезу тощо.

Верифікація, яка має виявити ті теоретичні посилення, для яких можуть бути знайдені докази. Наприклад, це: 1) спостереження за дітьми раннього, дошкільного та молодшого шкільного віку; 2) бесіди (з батьками та дітьми); 3) інтерв'ю (з батьками та дітьми), 4) тестування стандартизованими та проєктивними методиками, 5) статистична обробка зібраних даних тощо.

Відповідно з розробленим теоретичним концептуальним конструктом української дитячої субкультури, варто пам'ятати, що серед рівнів методології найвищий рівень займає філософська методологія науки, яка виконує інтегративну функцію в пізнанні того чи іншого явища, узагальнюючи роз'єднані точки зору. Узагальнені дані про взаємозв'язок цих рівнів з деякими аспектами дитячої субкультури нами відображено в табл. 1.

Таблиця 1

Взаємозв'язок рівнів методології та деяких аспектів субкультури дітей

Методологія (рівні)	Аспекти субкультури
1-й рівень Філософська методологія	Відносини, стосунки, цінності, спільна діяльність
2-й рівень Рівень загальнонаукових принципів та форм дослідження - Цілісність; - Структурність; - Ієрархічність підсистем тощо	«Дитина-Суспільство»; «Дитина-Світ». - Принцип розвитку; - Принцип соціальної зумовленості в людинознавстві заломлюється в соціальну психологію дитинства через аналіз соціогенезу та онтогенезу.

Psychology

<i>3-й рівень</i> <i>Конкретно-наукова методологія</i> (методи, прийоми, процедура)	- Соціальна ситуація розвитку; - соціогенез; - зона варіативного розвитку (ЗВР); - паралелограм генезису опосередкування; - статева диференціація; - ідентифікація.
<i>4-й рівень</i> <i>Методики та різні техніки дослідження:</i> - набір процедур, що забезпечують отримання достовірного емпіричного матеріалу	На основі принципу зміни позиції дитини в спільній діяльності розроблено методики вивчення генезису відносин (стосунків) дитини в групах однолітків, а на основі принципу побудови дитячої картини світу та ідеї методу візуальної соціопсихології було створено авторські методики « <i>РУНИ</i> », « <i>Азбука інопланетян</i> » (за В. Абраменковою), « <i>Поле цінностей дошкільників</i> » (Т. Піроженко, С. Ладивір, К. Карасьова), « <i>Ціннісне ставлення дітей, батьків, учителів до компонентів дитячої субкультури</i> » (Л. Варяниця, Н. Гавриш).

Зрозуміло, що в межах конкретного дослідження всі рівні методології тісно переплітаються, хоча кожен з них має свої функції, при цьому філософський рівень виступає як змістова підстава будь-якого методологічного знання. Рівні методології задають логіку предмету дослідження, постановці завдань, аналізу та уточненню понять, розробці загальних і конкретних методичних принципів та процедур.

Висновки. Потрібно було не одне десятиліття, щоб визнати існування дитячої субкультури. В її структурі в загальному вигляді виділяють три основні частини: природу дитини, дитячу модель світу та систему її ставлень як до своєї природи, так і до світу. На рівні стосунків культура завжди є суб'єктивною, її розуміння і вираження однієї дитини відрізняється від таких у іншої дитини. Без розуміння дитини на рівні її суб'єктивної культури не можна щось змінити на краще в освітніх та виховних системах суспільства.

Запропонований узагальнений теоретичний концептуальний конструкт дитячої субкультури, за умови достатнього емпіричного наповнення кожного його розділу, дозволить поповнити банк наукових даних з проблеми української дитячої субкультури, яка має свої ментальні, регіональні, вікові й поліетнічні особливості та сприятиме створенню «дитячої субкультурної карти України».

У межах нашого дослідження зазначимо, що сьогодні, за В. Радзівським, спостерігається деяка розмежованість двох векторів розвитку в субкультурному полі України – «соціально-орієнтованого» та «національно-орієнтованого».

ЛІТЕРАТУРА

- Базовий компонент...*, 2012 – Базовий компонент дошкільної освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>.
- Богущ*, 2003 – Богущ А. М. Парадигма дитинства у контексті розвитку особистості дошкільника. *Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Г. Сковороди: Науково-теоретичний часопис*. Переяслав-Хмельницький, 2003. С. 92–99.
- Варяниця*, 2005 – Варяниця Л. Дитяча субкультура – важливий чинник соціалізації дитини. *Ціннісні пріоритети освіти у XXI столітті: орієнтири та напрямки сучасної освіти: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 2-5 жовтня 2005*. Луганськ: ЛНПУ ім. Тараса Шевченка, 2005. Ч. 3. С. 57–67.
- Загарницька*, 2011 – Загарницька І. І. Соціологічні осмислення феномену дитинства. *Гуманітарний вісник ЗДА*. 2011. № 47. С. 229–236.
- Карпенко*, 1998 – Карпенко З. С. Аксіопсихологія особистості. Київ: ТОВ «Міжнародна фінансова агенція», 1998. С. 3–4.
- Карпенко*, 2006 – Карпенко З. С. Картографія інтегральної суб'єктності. *Людина, Суб'єкт, Вчинок*. Київ: Либідь, 2006. С. 159.
- Методологія ...*, 2019 – Методологія педагогічного дослідження. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Концепція> (дата звернення: 05.06.2019).
- Мироненко*, 2015 – Мироненко Г. В. Час віртуального життя: монографія. НАПН України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ: Імекс-ЛТД, 2015. 134 с.
- Новий словник...*, 2008 – Новий словник іншомовних слів: близько 40000 сл. і словосполучень / Л. І. Шевченко, О. І. Ніка, О. І. Хом'як, А. А. Дем'янок; за ред. Л. І. Шевченко. Київ: АРІІ, 2008. 672 с.
- Поліщук*, 2005 – Поліщук В. М. Криза 7 років: феноменологія, проблеми: навчальний посібник. Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. 118 с.
- Сурмін*, 2006 – Сурмін Ю. П. Майстерня вченого: підручник для науковця. Київ: Навчально-методичний центр «Консорціум з удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2006. С. 38.
- Татенко*, 2017 – Татенко В. Методологія суб'єктно-вчинкового підходу: соціально-психологічний вимір: монографія. Київ: Міленіум, 2017. 184 с.

REFERENCES

- Bazovyi komponent...*, 2012 – Bazovyi komponent doshkilnoi osvity. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>.
- Bohush*, 2003 – Bohush A. M. Paradyhma dytynstva u konteksti rozvytku osobystosti doshkilnyka. *Humanitarnyi visnyk Pereiaslav-Khmelnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. Skovorody: Naukovo-teoretychnyi chasopys*. Pereiaslav-Khmelnytskyi, 2003. S. 92–99.
- Varianytsia*, 2005 – Varyanytsia L. Dytiacha subkultura – vazhlyvyi chynnyk sotsializatsii dytyny. *Tsinnisni priorytety osvity u KhKhI stolitti: oriientyry ta napriamky suchasnoi osvity: materialy II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsiia, 2-5 zhovtnia 2005*. Luhansk: LNU im. Tarasa Shevchenka, 2005. Ch. 3. S. 57–67.
- Zaharnytska*, 2011 – Zaharnytska I. I. Sotsiolohichni osmyslennia fenomenu dytynstva. *Humanitarnyi visnyk ZDA*. 2011. № 47. S. 229–236.
- Karpenko*, 1998 – Karpenko Z. S. Aksiopsykholohiia osobystosti. Kyiv: TOV «Mizhnarodna finansova ahentsiia», 1998. S. 3–4.
- Karpenko*, 2006 – Karpenko Z. S. Kartohrafiia intehralnoi subiektnosti. *Liudyna, Subiekt, Vchynok*. Kyiv: Lybid, 2006. S.159.
- Metodolohiia ...*, 2019 – Metodolohiia pedahohichnoho doslidzhennia. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Kontseptsiia> (data zvernennia: 05.06.2019).
- Myronenko*, 2015 – Myronenko H. V. Chas virtualnoho zhyttia: monohrafiia. NAPN Ukrainy, Instytut sotsialnoi ta politychnoi psykhologhii. Kyiv: Imeks-LTD, 2015. 134 s.

Psychology

- Novyi slovnyk...*, 2008 – Novyi slovnyk inshomovnykh sliv : blyzko 40000 sl. i slovopoluchen / L. I. Shevchenko, O. I. Nika, O. I. Khomiak, A. A. Demianok ; za red. L. I. Shevchenko. Kyiv : ARII, 2008. 672 s.
- Polishchuk*, 2005 – Polishchuk V. M. Kryza 7 rokov: fenomenolohiia, problemy : navchalnyi posibnyk. Sumy : VTD «Universytetska knyha», 2005. 118 s.
- Surmin*, 2006 – Surmin Yu. P. Maisternia vchenoho : pidruchnyk dlia naukovtsia. Kyiv : Navchalno-metodychnyi tsentr «Konsortsium z udoskonalennia menedzhment-osvity v Ukraini», 2006. S. 38.
- Tatenko*, 2017 – Tatenko V. Metodolohiia subiektno-vchynkovoho pidkholu: sotsialno-psykholohichnyi vymir: monohrafiia. Kyiv : Milenium, 2017. 184 s.

УДК 159.923.378

DOI 10.31470/2308-5126-2019-43-1-142-150

Ольга Слободянюк,
*аспірантка кафедри психології
розвитку та консультування
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимир Гнатюка*

Olha Slobodianiuk,
*PhD student of the Department
of Developmental Psychology and
Counselling of Ternopil
Volodymyr Hnatiuk National
Pedagogical University*

E-mail: ssolya92@gmail.com

ORCID 0000-0001-9392-199X

ДІАЛОГІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА: ВИТОКИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Статтю присвячено визначенню сутнісних особливостей процесу діалогізації освіти. Підкреслено, що освітній процес потребує вдосконалення технологій навчання, введення інтерактивних методів тощо. Наголошено на тому, що сучасна освіта потребує переосмисленого застосування діалогу. Зазначено, що процес становлення особистості майбутнього фахівця у процесі освіти передбачає цілісне перетворення освітнього процесу: не лише зміну змісту та структури навчального матеріалу, але й створення ситуації професійно-особистісного самовизначення. Окреслено сутність та розширено застосування поняття «діалог», «діалог в освіті» через призму філософських концепцій. Обґрунтовано, що метод діалогу в освіті спрямований, у першу чергу, на створення специфічного освітнього середовища. Зазначено, що діалогічна форма навчання передбачає перетворення дії із монологічно замкнутої на рівні професійного покладання цілей і зовнішньої, стосовно навчальної дії студента, у спільну зі студентом пізнавальну діяльність. Проаналізовано поняття «навчальний діалог», яке часто зустрічається в літературі та зазначено, що його використання частково розкриває саму сутність діалогу. Обґрунтовано, чому навчальний діалог унеможливує трансляцію знань через особистісний досвід, обмежує ресурси розвитку особистості. Зроблено висновки, що навчальний діалог у сучасній освіті – це зміст і форма пізнання, а створення єдиного освітнього простору реалізується через освітній діалог. Визначено освітній діалог як інноваційний простір суб'єкт-суб'єктної взаємодії, простір, де знання, насичені особистісними смислами, інтегруються крізь особистісний досвід. Доведено, що освітній діалог виступає інтегратором культури і цінностей, екзистенцією освіти загалом.

Ключові слова: діалог, діалогізація, суб'єкт, середовище освіти, освітній простір, освітній діалог.

The article addresses the definition of the essential features of the process of dialogue of education. The analysis of the educational process has shown the need not only for the improvement of teaching technology, the introduction of interactive methods, etc. The article emphasizes that modern